

Kitap Tanıtları
Book Reviews

AVRUPA BİRLİĞİ SİYASİ BİR CÜCE, ASKERİ BİR SOLUCAN MI?

**Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik
ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi**

Barış Özdal

Bursa: Dora Yayıncılık, 2013, 396 sayfa, ISBN: 9786054485987.

Eser, Doç. Dr. Barış Özdal tarafından 2004 yılında savunduğu doktora tez çalışmasının bir devamı niteliğinde yazılmıştır. Yazar, tezi savunduğu zamana yönelik konu ile ilgili literatürdeki boşluğa dikkat çekerek, akademik hayatta kişi için doktora tez konusunun adeta 'ikinci soyadı' gibi önem taşıdığını ve konudan kopmanın mümkün olmadığını belirtmektedir. Buradan hareketle konu ile ilgili uzun yıllardır çalışan Özdal, güncellediği çalışmasını yayımlamıştır.

Beş bölüm olarak kaleme alınan kitapta, ilk bölümde egemenlik kavramı tarihsel bir süreçte değerlendirilerek, egemenlik türlerinin Avrupa'da ve Türkiye'de hukuki ve siyasi tanımlamaları yapılmıştır. Avrupa'da, 'Güvenlik, Savunma ve Dış Politika' oluşturma süreçlerinin tarihsel gelişimi siyasi tarih içerisinde zirveler ve raporlarla ele alınmış; daha sonra sistem içinde ortak bir dış politika ile ortak güvenlik ve savunma politikasının gelişimi antlaşmalar ve yetkili organlar ile açıklanmıştır. Son iki bölümde ise AB'nin Balkanlar politikasının bölgeye yansımaları ise AB'nin bölgede aldığı rol açısından incelenmiştir. Son bölümde, kitabın ana konusunu oluşturan Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası açısından Türkiye-AB ilişkileri ele alınmış ve Türkiye'nin güvenlik ve savunma stratejilerinde AB boyutu analiz edilmiştir. Bu açıdan yazar, her boyutuyla ortaya koyduğu güvenlik ve savunma politikalarını çok yönlü incelemektedir.

Kitabın yazım dili olan Türkçeye ek olarak, İngilizce ve özellikle Almanca kaynakların da kullanılması, Avrupa çalışması olduğu dikkate alınırca, eserin bir diğer önemli yönüdür.

Kitap oldukça akıcı bir dilde yazılmıştır. Özellikle yazarın vurguları sayesinde akış, resmi bilgi yoğunluğuna ve girişteki kavramsal açıklama ve hukuki atıflara rağmen okuru sıkmadan

devamlılık sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Yazar, Belçika eski Dışişleri Bakanı Mark Eyskens'in "Avrupa Birliği ekonomik bir dev, siyasi cüce, askeri solucandır" cümlesinden yola çıkarak sorduğu soruyla, Avrupa'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın sorgulandığı ve oluşum sürecinin geldiği noktayı analiz etmektedir.

Kitabın kavramsal temelde ve siyasi oluşum süreci incelemesi olan kısımlarının konuyu açıklamak açısından gerekliliği, konu ile ilk kez tanışanlar açısından hem bir avantaj, hem de dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır. Avantajı hukuki ve siyasi boyutuyla anlatımı ve analizi desteklerken, geniş altyazılar zaman zaman okuyucunun bütünlükten uzaklaşmasına sebep olabilmektedir.

Yazar çalışmaya dair özeleştirisini, çalışmanın Avrupa Birliği'nin doğası gereği eksik (eski) kalmaya mahkûm olduğunu belirterek yapmıştır.

Yapılan tüm girişimlere rağmen, Avrupa Birliği ülkeleri arasında dış politikada ya da yaklaşım açısından ortaya çıkan farklılıklar sonucunda ortak bir güvenlik ve savunma gücü oluşturma açısından bütünlük sağlanamamaktadır. Bu durum savunma yapılarını geliştirmeye çalışan Avrupa devletlerini etkilediği gibi Avrupa güvenlik sisteminin NATO boyutunu da etkilemektedir. Özellikle Balkanlarda yaşananlar, Soğuk Savaş sonrası NATO temelinde ortaya çıkan evrim çalışmaları (Yeni Strateji Konsepti) ile çeşitli ortaklık politikaları oluşturulmaya çalışılmış ve buna ek olarak son dönem 'Arap Coğrafyası Hareketleri' sırasında ortaya çıkan farklılıkların yansımaları göz önüne alındığında hedefler gerçekleştirilemeyerek ertelenmiştir.

Sonuç olarak, son yıllarda hedefler belirlenerek ortak güvenlik atılımları ve antlaşmalar yapılmıştır. Buna rağmen Avrupa'nın siyasi birliğini klasik anlamda bir süper güce evrilerek ortak bir güvenlik-savunma gücü birliğine taşıması zor ve şimdiki halde 'olanaksız' olarak değerlendirilmektedir. Yazarın önemle vurguladığı bir diğer nokta, Türkiye'nin güvenlik ve savunma stratejilerini akılcı bir strateji ile takip ederek, AB ile somut mekanizmalar geliştirmesinin gerekliliğidir.

Bu alışma, bütünsellik içinde boşluğa yer bırakmadan konuyu birçok boyutuyla ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Çalışmanın bir diğer önemi ise, güvenlik boyutunun birliğin tamamlanmasındaki önemine ek olarak, yakın coğrafyadaki güncel gelişmeler açısından da geleceğe ışık tutacak nitelikte olmasıdır.

Hazar VURAL
Yıldız Teknik Üniversitesi

199

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 9

Sayı: 18

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ 1191

David Nicolle

İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010. 97 sayfa,
ISBN : 9786053604082.

David Nicolle 1944'de doğmuştur. BBC'nin Arapça Servisinde çalışan Nicolle, Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları Bölümünden yüksek lisans, Edinburgh Üniversitesi'nden de doktora derecesini almıştır. Ürdün Yarmuk Üniversitesinde İslam Sanatı ve Mimarlık Tarihi dersleri veren Nicolle'nin Ortaçağ ve İslam dünyasındaki savaşları konu alan çok sayıda kitabı ve makalesi de bulunmaktadır.

Bu kitap Üçüncü Haçlı Seferi sırasında Aslan Yürekli Richard ve Selahattin Eyyubi'nin karşı karşıya geldiklerinde ustalıklı ortaya koydukları mantık ve taktik oyununu, ağır teçhizatlı Batı orduları ile Selahattin'in daha hafif ama daha çevik hareket edebilen orduları arasında yaşananları, iki tarafın verdikleri kayıpları ve Aslan Yürekli Richard'ın onca başarısına rağmen Selahattin'in Kudüs'ü korumadaki başarısını anlatan bir olaylar serisini içermektedir.

Kitap toplam yedi bölümden oluşmaktadır. Her bölüm içerisinde hikaye kısmı, askeri düzen, müttefikler, teçhizatlar, süvari tipleri, coğrafi koşullar, her iki tarafın avantajları, dezavantajları anlatılmakla beraber, her bölümün kendisine ait bir gravür, harita ve çizimi bulunmaktadır. Kitabın illüstrasyonlarını yapan kişi Christa Hook'dur.¹ Kitabı Türkçeye çeviren kişi Ece Sakar'dır. Kitabın orijinal adı "The Third Crusade 1191" olup Osprey Yayınları tarafından basılmıştır. Türkiye'de ise Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarında bulunabilir.

201

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 9

Sayı:17

¹ Christa Hook'un yapıtlarının bir bölümü "Laing Land and Seascape" Fuarında ve Llewellyn Alexander Galeri'de bulunan "Not the Royal Academy" sergisinde sergilenmiştir.

Kitabın Haçlı tarihçiliği açısından önemine değinildiğinde kitabın, ilk bölümünde Üçüncü Haçlı Seferi sırasında neler olup bittiği kronolojik bir çerçeveye ile sunulmuştur. Bu kronolojik çerçevede yaşananlar sebep-sonuç, hikâye, taktik, stratejik, ekonomik, coğrafi boyutları ile birtakım görsel malzemeler de kullanarak okuyuculara sunulmuştur. Yaşananların kitap içerisinde bu düzende işlenmesi, tarihçiler açısından, hangi tarihinin hangi konuyu özel olarak incelemek istiyorsa o alanı düzenli ve kolay bir şekilde inceledikten sonra kitabın en son sayfalarında tavsiye edilen kitaplar bölümünden de faydalanarak bir ana kaynak bibliyografyası oluşturma imkanı tanımaktadır. Kitabın “Askeri Tarih Dizisi” çerçevesinde yazılmış olması, bu tarihi hadisenin başka yönleri ile ilgilenen tarihçiler tarafından kullanılabilmesi açısından önemli bir kaynak olacaktır.

Kitabın ilk kısmı “Seferin Nedenleri” başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde, geriye kalan yedi bölümde incelenecek olan konuların genel bir anlatımı okuyuculara sunulmuştur. Bölüm içerisinde sekiz adet illüstrasyon, üzerinde Haçlıların ve Müslümanların savaş esnasında gittiği yönleri gösteren çizimli bir harita ve yaşanmış bütün olayları gösteren bir kronolojik tablo vardır. İllüstrasyonların okuyuculara aktardığı ve altı çizilmesi gereken bazı noktalar şunlardır: Templar Şövalyelerinin tanıtımı, 13. yüzyıl öncesinde ender görünen İslam sanatında bulunan metal pullu göğüs zırhı giyen muhafız figürü, Haçlı Seferindeki İngiliz askerlerinin kullandığı zırhlar, yelekler, küçük miğferler, kalkanlar vb. savaş teçhizatları. Haritada ise Haçlı Seferi için toplanan Haçlıların izlediği yollar harita üzerinde “Toplanan Kuvvetler” başlığı altında kırmızı renkte, Müslüman kuvvetlerinin izlediği yolların hangisi olduğunu göstermek üzere mavi çizgiler ile işaretleme yapılmış figürler görmekteyiz. Kronolojik tablo ise 1187’de Selahattin’in Sur’un işgali konusunda yapılan müzakerelerin sona ermesiyle başlayıp, anlaşma sonucu savaşın bittikten sonra Selahattin’in 1192’de Kudüs’e geri dönmesi ile son bulmaktadır. Bu bölümde “Hittin Savaşı” dahil olmak üzere 1180’ler başından başlayıp yaşananların kısa bir özeti bulunmaktadır. Bu özetler

3. Haçlı Seferi'nin yapılmasının sebepleri olarak okuyuculara sunulmaktadır. Eklenmesi gereken bazı detay unsurlar da mütteliklerin kimler olduğu, Hıristiyan dünyasının ekonomik ve sosyal yönlerinin ne halde olduğudur. Kitabın sunum tarzı Geoffrei Villehardoin'in yazdığı “Konstantinopolis'in Fethi” kitabındaki anlatım tekniğini de andırmaktadır. Netice olarak birinci şahıs bakış açısı tarafından yazılmadığı için hissiyat temelli yazılmış bir kaynak olarak sınıflandırılmaz.

Kitabın ikinci bölümünde “Çarpışan Komutanlar” konusu ele alınmıştır. Bu bölümde savaşı gerçekleştiren iki büyük lider olan İngiltere Kralı Richard ve Selahattin Eyyubi iki ayrı bölümde ele alınmıştır. Hıristiyan komutanlar bölümünde gözlemlediğimiz husus, Richard'ın itibar kazanmak için bu savaşa katıldığıdır. Burada dikkati çeken bir nokta da Richard ile beraber savaşa giren şahıslardır. Bu şahıslar içerisinde Fransa Kralı Philippe Aguste, Dük Hagues, Hıristiyan kesimler tarafından tahta hile ile çıktığı düşünölen Kudüs Kralı Guy da önemli isimlerdir. Müslöman komutanlar bölümünde Selahattin'in kökeninin nereye dayandığı, oğulları Adil ve Aziz'in okuyuculara tanıtılması ve bu iki kişinin arasında çıkan sorunlar, Sarimüddin Kaymaz En-Necmi isimli önemli komutanın tanıtılması gibi bilgiler mevcuttur. Bu bölümde iki adet gravür olmakla beraber Haçlı Seferi için tanıtıcı olacak gravürler bulunmamaktadır. Bu husus da kitabın bu kısmındaki bir eksiklik olarak gözlemlenebilir. Netice itibarı ile bu bölüme kadar olan olayların bir kronolojik sıra içerisinde anlatılmış olması, gravürlerde bahsedilen hususları kavrayıp diğer konular hakkında da fikir sahibi olmaya yaramaktadır.

Üçüncü bölümde “Çarpışan Kuvvetler” başlığı altında “Haçlı Orduları” ve “Müslöman Kuvvetler” incelenmektedir. Bu bölüm içerisinde çekilmiş tarihi eserlerin fotoğrafları, birtakım illüstrasyon ve gravürleri görmekteyiz. İllüstrasyonlarda arbaletçilerin sadece haçlı ordusunda değil fakat aynı zamanda genel olarak zaafalarının ne olduğunun betimlenmesi, İngiliz şövalyelerinin Üçüncü Haçlı Seferindeki silah ve zırh modellerinin tasviri, tipik Germen şövalye örnekleri askeri tarih açısından altı çizilecek önemli detaylardır.

Bu bölümün ilk kısmı olan “Haçlı Orduları” başlığı altında Haçlı seferine katılanların ancak maddi gücü yeten insanlara dayanması, 12. yüzyılda Batı’daki en ünlü paralı askerlerin Brabantlar, Flamanlar ve Kotterler olduğu, bunların okçu ve arbaletçi kesimlerinin statüleri anlatılmakta; arbaletlerin de Ceneviz tüccarları tarafından ithal edildiğine değinilerek hem ticaret, hem de ordu yapıları hakkında genel bir bilgi verilmektedir. Değinilen diğer bir konu da kullanılan taktiklerdir. İtalya’nın en önemli katkısı, deniz kuvveti sağlamaktı ve usta arbaletçiler de bu katkıya dahildi. Aynı zamanda Hospitalier Tarikatı’nın askerleşmesi de önemli hususlar arasındadır. “Müslüman Kuvvetler” başlığı altında verilen bilgiler içinde, Müslüman orduların taktik ve teknolojik olarak Arap ve Fars sistemlerinden daha çok, Türk ve Moğol askeri geleneğine dayanan bir sisteme geçtiği bilgisi önem arz etmektedir. Bu bölüm aynı zamanda “Türkleşme” kavramını tartışan birtakım tarihçiler için önemli bilgiler arz etmektedir. Kuzey Irak, Cezire ve Suriye’de piyade desteği ve milis kuvvetleri önemli olmakla beraber en hayati önem arz eden piyade tiplerindedir. En çok ihmal edilen grup da kendileridir.

Dördüncü bölümde “Karşılıklı Planlar” başlığı altında iki bölüm vardır. Birincisi Kral Richard’ın planıdır ve bu kısımda özümsemesi gereken bazı hususlar; coğrafya şartlarına göre şövalyelerin gideceği yönler, piyade, okçu ve arbaletçilerin amaçları, kıyı şeridine yakın giden Kral Richard’ın şanslı olmasıdır. İkinci bölümde Selahattin’in amacı işlenmiştir. Selahattin hem piyade hem atlı olan okçuların avantajını kullanarak dinamiklikten yararlanmaktadır. Yazar, önem arz eden kısımları sefer zamanından önce verilen kronolojik bilgiyi biraz daha detaylı anlatarak okuyucunun kafasında yer etmesini sağlamaya çalışmıştır.

Beşinci bölüm kitabın en geniş kısmıdır ve “Sefer” başlığı altında Akka Kuşatması’ndan, Arsuf Savaşı’na kadar olan olaylar okuyuculara sunulmaktadır. Bu bölüme kadar anlatılan diğer tüm hususlar aslında bu bölümün temelini atmış olup, bu bölümü incelediğimizde daha önce teoride tartışılan planların nasıl uygulandığı gösterilerek bilginin adeta pekiştirildiğini söyleyebiliriz.

Bu bölümde dört adet çizimli haritanın yanı sıra gravür, illüstrasyon, ve tarihi eser resimleri de bulunmaktadır. Çizimli haritaları önemli ve güzel kılan nokta, bu haritaların da kronolojik bir sıra halinde verilmiş olmasıdır. İlk karşımıza çıkan çizimli haritanın üstünde sadece Müslüman ve Haçlı ordularının hareketleri değil, aynı zamanda hikayeleştirilmiş kısımların kısa bir kronolojik özeti de mevcuttur. Kıbrıs, Suriye ve Filistin'deki olaylar kapsamında çizilen bu harita hikayeye sunduğu somut tek cümlelik açıklamalar ile pekiştirici bir rol oynamaktadır. İkinci çizimli harita Akka Kuşatmasını okuyuculara sunmaktadır ve bu kuşatma sırasında Selahattin'in çektiği zorluklar açıklanmaktadır. Bu çizimde okuyuculara belirtilen diğer husus ise renklere ayrılmış bir şekilde Kudüs Krallığı, Tripolis ve toprakların kime ait olduğunun tasviridir. Akka Kuşatması ile ilgili konmuş olan bu haritadan ve kronolojik olaylardan sonra Akka Kuşatması'nın önemi anlatılmıştır. Ölmüş olan Germen İmparatorunun ordularının Akka'daki kuşatmaya katılması da işleri zorlaştıran etkenlerden bir tanesidir. Bu bölümde dikkati çeken hususlardan bir tanesi de daha yukarıdaki savaşları detaylı incelemeye başlamadan önce Silves şehrinin alınması ile birlikte, bu şehrin coğrafya ve denizcilik bilgisinin merkezi olması ve daha sonraları 15. yüzyılda Portekiz'e denizcilik anlamında önemli bir avantaj sağlamasıdır. Üçüncü çizimli haritada incelediğimiz unsurlar ise Akka'dan aşağı tarafa yani Arsuf'a doğru kıyı şeridinden giderkenki Hıristiyan ordusunun ve Müslüman ordusunun yaptıklarının bir kronolojik sıralaması ve harita üstünde çizimle anlatımıdır. Akka'nın Selahattin'in izni olmadan teslim şartlarını kabul etmesi ve daha sonra Selahattin'in oradaki rehineleri fidye karşılığı almak istemesine rağmen İngiltere Kralı Richard'ın rehineleri öldürtmesi işleri iyice zora sokmuştur. Kıyı şeridi boyunca yapılan manevra ve hareketler sadece bir bölgeye sabitlenmiş harita ile daha detaylı incelenmiş hali okuyuculara sunulmuştur. Haçlı ordusu savaş alanında kara yönüne bakar durumda olmakla beraber sağ kanada doğru güney istikametinde gitmeye çalışmaktadır. Bu da karadan gelebilecek tehlikeyi önlemek açısından oluşturulan taktik harita üzerinde çizimli halde

anlatılmaktadır. Burada altı çizili bir nokta da, Selahattin'in ayrı kolorduları dağıtıp toplayabilme kabiliyetidir; dolayısıyla kendisinin savaş alanındaki avantajını Arsuf'a doğru giderken yapılan çatışmalarda görebilmekteyiz. Müslüman orduların güneye doğru gitmekte olan Haçlı ordusuna yaptığı taarruzlarına karşılık olarak Richard'ın "karşı taarruzu" da bize çizimli harita üzerinde detaylı bir şekilde verilmiştir. Fakat burada Richard'ın aslında bir taarruz emri vermediği, Hospitaller ve Templier şövalyelerinin karşı taarruza geçmesini bir avantaja çevirdiği noktasına değinmekle, tarihçiler arasında kimi tartışmaları da açacak bir sebep doğurmuştur. Daha sonra savaş, diğer aşamalar ve "Arsuf" sonrası durumlar bir çizimle anlatılmıştır. Selahattin her ne kadar kayıp vermiş olsa da Kudüs'ü elinde tutmayı bilmiştir. Haçlı ordusunun içerisinde geri çekilmek isteyen ekip ile Fransızlar arasında yaşanan çekişmelere rağmen; müzakere başarıyla sonuçlanmış, Richard İngiltere'ye dönmüş ve Haçlı ordusundan da haç görevini yerine getirmek isteyenlere kapılar açılmıştır.

Kitabın genel olarak akıcı "hikaye dili" ile birlikte verilen çizimler, illüstrasyonlar, dipnotlar, fotoğraflar, gravürler ve kronolojik listeler, okuyucunun kafasında olayların pekişmesi açısından faydacıl bir sıralama ile kitap aralarına yerleştirilmiştir. Kitabın içerisinde dağınık bir konu bulunmamakla beraber kitap romanlaştırılmış bir ansiklopedi formatında yazılmıştır. Romanlaştırma tarzı da bir belgeseli andıracak niteliktedir. Başta maddeleri vermek yerine her bölümün içerisinde bir kısım hikayeyi anlattıktan sonra rahat takip edilebilmesi açısından kronolojik sıranın çizimli haritaların üzerinde gösterilmiş olması adeta bir ansiklopedi-televizyon karması bir belgesel formatı yaratmaktır. Dolayısıyla tarihçiler Haçlı Seferleri'nin hangi unsurları ile ilgileniliyorsa o unsurlara dair net bilgiyi bu kitaptan elde edebilirler.

Somer Alp ŞİMŞEKER
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

RUZİ NAZAR: CIA’NİN TÜRK CASUSU

Enver Altaylı

İstanbul: Doğan Kitap, 2013, 542 sayfa, ISBN: 9786050911183.

Milli İstihbarat Teşkilatında bir dönem Sovyetolog olarak da görev yapan gazeteci ve yazar Enver Altaylı tarafından kaleme alınan eser, Özbekistanlı bir Türk olan Ruzi Nazar’ın hayatını anlatmaktadır. Eser üç farklı niteliğe sahiptir: Öncelikle Ruzi Nazar’ın hayatını anlatması nedeniyle bir biyografidir; Ruzi’nin hayatının niteliği ve yazarın anlatımı itibarıyla aynı zamanda bir roman ve yaşanan olayların ve kahramanlarının özelliği gereği de bir 20. yüzyıl siyasi tarih kitabıdır.

Kitap temelde üç bölümden oluşmaktadır. Her bir bölüm ise kahramanımız Ruzi Nazar’ın hayatında belirgin yeri olan hatıralardan ve siyasi, askeri ve istihbari olaylardan oluşmaktadır.

Birinci bölüm Ruzi Nazar’ın Türkistan ve Sovyetler Birliği’nde geçen hikayesini anlatır. Kitap, Ruzi Nazar’ın doğum yeri olan Margilan, aile ve arkadaş çevresi, ilk eğitim ve gençlik yıllarıyla başlar. Bölgenin kendine has siyasi ve kültürel tarihi; İngiltere ve Çarlık Rusyası arasında yaşanan Büyük Oyun, bölgede var olan Türkistan İslam ilmi ve kültürü, Ruzi Nazar’ın düşünce yapısının belki de temellerini oluşturan Ceditizm ve tabii ki Bolşevik Devrimi sonrasında oluşan “yeni düzen” çerçevesinde açıklanmaktadır.

Bunun yanında Lenin’in Türkistan’ı kabile cumhuriyetlerine bölme politikası, Stalin’in kollektifleştirme politikası, SBKP’nin yeni düzeni oturtmak için giriştiği istihbarat ve yargı uygulamaları sonucunda milyonlarca Türkistanlı’nın yaşadığı dram, bu bölümün konularındandır. Özellikle devrim öncesinde Bolşevikler tarafından, Rus Çarlığı bünyesindeki diğer uluslar için verilen bağımsızlık sözlerinin yerine getirilmemiş olması, yani Çarlık Rusyası altındaki sömürü politikasının Sovyetler Birliği çatısı altında aynen (ancak değişik tabelalarla) devam etmesi Ruzi ve arkadaşlarının hayatlarının geri kalanında verecekleri mücadelenin temel nedenini oluşturacaktır. Kızıl Ordu subayı olarak İkinci Dünya Savaşı’na katılan Ruzi için savaşın Rusya tarafındaki safhası da yine bu bölümde anlatılmaktadır.

207

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 9

Sayı:17

Kitabın ikinci bölümünde Ruzi'nin Alman Ordusundaki görevi ve savaş sonrasında Almanya'daki hayatı anlatılmaktadır. Savaşın ilk yıllarında Kızıl Ordu subayı iken şahit olduğu olaylar Ruzi'nin bulunduğu safları sorgulamasına neden olmuştur. Zira Ruzi için uğruna savaşılacak tek şey, Türkistan'ın bağımsızlığının kazanılması ve federatif, demokratik, laik ve Orta Asya Türk İslam değerleri temelinde yeni bir Türkistan devletinin kurulmasıdır. Dolayısıyla Kızıl Ordu saflarında verilen mücadele onun mücadelesi değildir. O dönemde Almanya, savaşın galibi olduğu takdirde Rus sömürgesi konumundaki Türk halklarına bağımsızlıklarını kazandıracakları propagandasını yapmaktaydı. Bu durum Ruzi'yle birlikte Kızıl Ordudaki diğer tüm Türk kökenli askerler için, gerçekten inandıkları temel hedef doğrultusunda savaşma fırsatı vermekteydi. Ruzi Ukrayna'da Kızıl Ordudan ayrılıp o bölgedeki Rus hâkimiyetine karşı çıkan yerel milliyetçi güçler vasıtasıyla Almanlarla temas kurmuş ve Alman Ordusuna katılmıştır. Ruzi'nin savaş yıllarında Alman Ordusu içindeki temel görevi; Almanlara esir düşen Türk kökenli eski Kızıl Ordu askerlerinin esir statüsünden çıkarılması, Ruslara karşı oluşturulacak Türk birliklerine katılmaları ve savaş sonrasında batıda yeni hayatlarını kurabilmeleri için onlara rehberlik ve yardım etmek şeklinde olacaktır. Bu bölümde ayrıca savaş sırasında kurulan ve Rusya'dan göç etmek zorunda kalan halkların oluşturduğu komitelerin gerek kendi aralarında verdikleri fikir mücadelesi ve gerekse Almanya'nın savaş politikasında kendilerine anlamlı bir yer edinme gayretleri anlatılmaktadır. Özellikle Türkistanlı lejyoner askerler ve göçmenleri temsil eden Milli Türkistan Birlik Komitesinin savaş sırasında verdiği mücadele ve Ruzi'nin bu mücadeledeki rolü, bu bölümün önemli konularındandır.

Üçüncü ve son bölümde ise Ruzi'nin ABD'de geçen Soğuk Savaş yılları anlatılmaktadır. Bu dönemle ilgili olarak şu üç konu öne çıkar: Ruzi'nin CIA bünyesinde bir Orta Asya uzmanı olarak çalışması, Türkiye'de geçen 1959-1971 yılları arasındaki dönem ve uğruna tüm hayatını adadığı Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin birer bağımsız devlet olarak ortaya çıkması. İkinci Dünya Savaşı

süresince önce Kızıl Ordu ve daha sonra Alman Ordusu bünyesinde kullanılan Ruzi ve eski Türk lejyon askerleri, savaş sonrası dönemde, Avrupa'nın göbeğinde, yurtlarından binlerce kilometre uzakta her türlü yardıma ve himayeye muhtaçtı. Evlerine giden yollar üzerine savaş sonrasında demir bir perdenin de inmesiyle bu insanlar için batıda yaşam mücadelesi vermekten başka bir çare kalmamıştı. Ancak Ruzi bilgisi, tecrübesi, pratik zekası ve cesaretiyle diğerlerinden birkaç adım öndeydi. Bu özellikleri sayesinde, Ruzi çok sayıda eski Türk lejyon askerinin savaş sonrasında hayatlarını idame ettirebilmelerini sağlamıştır.

Daha önce ifade edildiği gibi, Ruzi'nin hayat mücadelesinin belki de tek ve temel amacı; Türkistan'ın bağımsızlığının kazanılması ve federatif, demokratik, laik ve Orta Asya Türk İslam değerleri temelinde yeni bir Türkistan devletinin kurulmasıydı. Bu nedenle hayatının her döneminde, o coğrafyayı sömürdüğünü düşündüğü Sovyetler Birliği ile savaşan tarafların yanında yer alması gerekmişti. İkinci Dünya Savaşında bunu Alman Ordusu saflarına geçerek ve Kızıl Orduya karşı savaşarak göstermişti. Ancak Almanya başarısız olmuştu. Şimdi ise Soğuk Savaş vardı ve yurdunun topraklarını sömüren Rusların karşısında ABD bulunuyordu. Soğuk Savaş süresince, Ruzi Nazar, ABD Merkezi Haber Alma Örgütü CIA bünyesinde Orta Asya uzmanı olarak görev yapar. Bu görevi sırasında yaşadığı olaylar, katıldığı konferanslar, irtibat kurduğu kişiler ele alındığında Soğuk Savaşın neredeyse tüm kritik gelişmeleri içinde bir şekilde yer aldığı görülür. Yine bu bölümde, CIA ve KGB gibi istihbarat kurumlarının hangi araçlar ve yöntemlerle çalıştıkları oldukça ilgi çekici olaylarla anlatılmaktadır. Ruzi'nin Türkiye'deki görev süresince yaşadıkları da o dönemin Türk siyasi hayatının anlaşılmasına katkı yapar niteliktedir.

Sonuç olarak eser, geleneksel tarih anlatımının çok ötesinde, roman akıcılığında okunan bir 20. yüzyıl siyasi tarih kitabı niteliğindedir. Aynı kitap içinde Özbek ve Türkistan tarihini ve Türkistan İslam kültürünü tanıırken, bir yandan büyük kara ordularının klasik savaşlarının cereyan tarzına, diğer yandan istihbarat örgütlerinin işleyiş biçimlerine dair bilgiler bulabiliyoruz.

Yazarın olaylara ve kavramlara yaklaşımı akademik bir yayını aratmaz niteliktedir. Ancak yazarın Ruzi Nazar'ı bir ağabey gibi görmesi, bir dönemin uluslararası siyaset ortamında aynı saflarda mücadele etmiş olmaları, eserin biyografik boyutunu daha sübjektif kılmaktadır. Özelde Türkistan Türklerinin mücadelesi ve genelde de Dünya 20. yüzyıl siyasi tarihi ile ilgili olarak, birey düzeyinde kazandırdığı bakış açısı ve bilgilerle yakın tarih literatürüne değerli katkılar yapacak bir eserdir.

Yasin ÖRÇEN
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

210

Security
Strategies

Year: 9

Issue: 18

OSMANLI ASKERİ TARİHİ **KARA, DENİZ VE HAVA KUVVETLERİ 1792-1918**

Editör: Gültekin Yıldız,

İstanbul Timaş Yayınları, 2013, 271 sayfa, ISBN: 978-605-08-1069-1.

Editörlüğünü Gültekin Yıldız'ın yaptığı ve Osmanlı askerî tarihi alanında çalışmalarda bulunan 10 araştırmacının katkılarıyla hazırlanan, Osmanlı Ordusu'nun askerî konsept değişikliğine gittiği 1792 Nizam-ı Cedid düzenlemesinden, 1918 Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasına kadarki dönemde Osmanlı Ordusu'nun kara, deniz ve hava kuvvetlerinin incelendiği bu kitap, TİMAŞ Yayınevi'nin "Dünya Savaş Tarihi" serisinin 6. cildi olarak yayımlanmıştır. Ordunun barış ve savaş zamanı faaliyetlerini Avrupa ordularında meydana gelen değişimler kapsamında teşkilât, teçhizat ve doktrin açısından inceleyen kitap dokuz bölümden oluşmaktadır. Kitabın hazırlanmasında hem güncel araştırmaların getirdiği yeni yorum ve yaklaşımlardan hem de Türkiye içi ve dışındaki farklı arşiv, kütüphane ve müzelerde muhafaza edilen belgeler, yazma ve basma kaynak eserler ile görsel malzeme içeren albümlerden faydalanılmış, bir yandan genel değerlendirmelerle büyük resme dikkat çekilmeye çalışılırken, birçoğu ilk kez açıklanan teknik bilgiler de ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde devletin sinir uçları olarak tanımlanan ve tek kelime ile "güvenlik" demek olan kalelerin anlatıldığı birinci bölüm, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri kaynaklı olarak ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nde kaleler genel olarak Karadeniz ve Akdeniz ile bu havzalara dökülen nehirlerin dolaylarında yer almıştır. İmparatorluk boyutuna ulaşılması sonrasında Osmanlı, doğu ve batı olmak üzere iki cephede İran ve Avusturya ile savaşmış ve tarafların temas noktasındaki kaleler de bu mücadele doğrultusunda biçimlenmiştir. Osmanlı'nın üçüncü cephesinin Rusya'ya karşı açılması sonrasında durum farklılaşmıştır. Bu farklardan ilki devletin Rusya tarafındaki topraklarının Kırım Hanlığı ile yönetilmesi nedeniyle burada büyük kalelerin yapılmamış olmasıdır. Rusya, Osmanlı'nın karşısına ilk büyük çıkışı olan 1768'ten tam 60 yıl

211

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 9

Sayı:17

sonra, 1828-29 Savaşı'nda Anadolu sınırına dayanmıştır. Bu kısa süre Rusya cephesinde Belgrad ve Vidin benzeri büyük kale yapılmasına imkân vermemiştir. Osmanlı topraklarında oldukça fazla sayıda bulunan kalelerden sadece sınır boylarında ve çok önemli olanlarının incelendiği bölümde, Belgrad'dan Bağdat'a kadar 3000 km. uzunluğundaki geniş bir coğrafyada bulunan kaleler gruplandırılmış ve bu kaleleri oluşturan birimler ile kale içerisindeki ve etrafındaki yaşam alt başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenerek kalelerin Birinci Dünya Savaşı'na kadarki dönem içerisinde geçirmiş oldukları dönüşüm ortaya konmuştur.

Osmanlı Devleti'nin her ne kadar, 16. yüzyılda başta Akdeniz olmak üzere mücavir iç denizlerde varlığını hissettirmesine rağmen, siyasetinin başlıca askerî enstrümanının *kara kuvvetleri* olduğunun vurgulandığı ikinci bölümde; Osmanlıların hem ülkelerinin jeopolitik konumu hem de hâkim unsur olan Türklerin kültürel mirası sebebiyle, tam bir deniz gücüne dönüşemediği, okyanus ölçekli büyük strateji geliştiremedikleri ifade edilmektedir. Yazara göre, Osmanlı Devleti'nin okyanus ölçeğinde hareket edebilen sivil ve askerî filolara sahip olamamasının bir sonucu olarak, 19. yüzyılda giderek kitleselleşen ve endüstriyelleşen savaş organizasyonunda ihtiyaç duyulacak hammaddeye doğrudan erişilememiştir. Bu nedenle ordunun ihtiyacı olan insan gücü, her sınıf lojistik malzeme ve enerji kaynakları giderek küçülen ülke havuzundan karşılanmaya çalışılmıştır.

Yine bu bölümde 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı Devleti'nin büyük stratejisinin; Doğu Avrupa, Batı Asya ve Kuzey Afrika'da bölgesel bir güç olarak kalmak ve toprak bütünlüğünü korumak olduğu, bu vizyona eşlik edecek milli güvenlik konseptinin ise Avrupa siyasetinde öne çıkan büyük güçlerden biriyle ya da birden çoğuyla stratejik ortaklık kurmak, taarruzdan kesinlikle uzak durarak savunma pozisyonunda vakit kazanma prensiplerine dayanmak olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu durum 18. yüzyılın son çeyreğine girerken Rusya Çarlığı'nın kuzeyde yeni bir cephe açmasıyla son bulmuş ve dengeler alt üst olmuştur. Başta İstanbul olmak üzere Osmanlı ülkesi için bir iâşe

deposu olan Kırım'ın işgali sonrasında oluşan yeni durumda Osmanlı Ordusu'nun daimi ve seferi kuvvetleri artık çok daha geniş bir coğrafyaya yayılmak zorunda kalmıştır. Oluşan yeni güvenlik politikası çerçevesinde yapılacak askerî konsept değişikliği, sadece askerî teşkilatın değil; ülkenin politik, ekonomik ve sosyal organizasyonlarının da yeniden yapılandırılmasını zorunlu kıldığını belirten yazar, müteakiben bu kapsamda Nizam-ı Cedid ve Sekban-ı Cedid hamlelerine değinmiş, Gülhane Hattı Hümayunu'nu ise aslında yeni askerî teşkilâta paralel gitmesi gereken idari, mali ve sosyal politikaların resmen ifadesini bulması olarak değerlendirmiştir.

19. yüzyılın son çeyreğinde ise Osmanlı Ordusu'nun sürekli isyan bastırma harekâtlarıyla meşgul olması sebebiyle birlik komutanlarının gayri nizami savaş şartlarında küçük birlik sevk ve idaresine alışmaları nedeniyle devletlerarası nizami savaşlarda lazım olan tümen ve kolordu gibi büyük taktik birliklerin idaresinde kendilerini geliştirememelerine yol açtığı vurgulanmaktadır. Bölümün devamında düzenli orduya geçiş süreci ile bu dönemdeki kara kuvvetlerinin barış ve savaş teşkilâtları incelenmektedir. Kara kuvvetlerinin Avrupa orduları örnek alınarak teşkilât sevk ve idaresinde meydana gelen dönüşümler, komuta kademesini oluşturan subayların ve erlerin eğitildikleri okulların kuruluş safhaları ile geçirdikleri dönüşümler anlatılmaktadır. Bu süre zarfında Nizam-ı Cedid, Eşkinci, Asâkir-i Mansure ve Ordu Müfettişlikleri yapıları ile bunların komutasını oluşturan Seraskerlik, Dâr-ı Şûra-yı Askerî, Erkân-ı Harbiyye-yi Umumiyye Dairesi ve Harbiye Nezareti kuruluşları Avrupa ordularındaki değişim doğrultusunda karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bölümün sonunda, Osmanlı askerî gücünün omurgasını oluşturan kara kuvvetlerinin personel sayısı ve kalitesini arttırmaya yönelik bütün çabalara rağmen, ne 1826-1856, ne 1856-1880 ne de 1880-1918 dönemlerinde küresel ölçekteki güçlerinkine denk bir kuvvet mevcudunun oluşturulamadığı, esas ordunun hem rütbesiz hem de rütbeli kadrolarının hazırlık ve muharebe becerisinde zamanla iyileştirmeler sağlanmış olsa da, farklı kökenden gelen farklı sınıflardaki asker ve savaşçıları standart birlikler halinde uyumlu ve

koordineli bir askerî güç haline getirmekte ise hep zorlanıldığı tespitleri yapılmıştır.

18. yüzyılın başından itibaren ordunun yeniden yapılandırılması kapsamında Avrupalı askerî danışman istihdamının anlatıldığı “*Kara Kuvvetlerinde Avrupalı Danışmanlar*” başlıklı üçüncü bölümde, danışman istihdamının sadece orduya katkı sağlama değil, aynı zamanda Avrupa devletleriyle yeni bir diplomatik ilişki kanalının açılmasına da vesile olduğu ifade edilmiştir. Osmanlı idarecilerinin, takip ettikleri dış politika ile askerî yardım alınacak devletin Osmanlı politikasının örtüşmesine dikkat ettikleri, yabancı askerî uzman ve danışmanları Avrupa’da o tarihte paradigma ordusu hangisiyse hep onun mensuplarından seçtikleri belirtilerek, askerî heyetlerin, 18. yüzyılda ağırlıklı olarak Fransa’dan, 19. yüzyılda ise Prusya’dan gelmesi, yine Osmanlı Donanması’nda da 19. yüzyılda daha çok İngiliz personelinin danışmanlık yapması, Bâbîâlî’nin, Avrupa’daki siyasi ve askerî gelişmeleri birlikte takip ederek tercihlerini bu doğrultuda şekillendirdiği vurgulanmıştır. Bölümde ayrıca, İtalyan, Rus, Macar ve Polonyalı danışmanların da farklı zamanlarda Osmanlı Ordusu’nda görev yaptıkları ve bu danışmanların birliklerin eğitimi, kale ve tahkimatların güçlendirilmesi, imalathanelerin kurulması ve eğitim öğretim faaliyetlerinde hizmet ettiği bununla birlikte bazılarının Kırım Harbi, 93 Harbi, Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbi’nde de Osmanlı saflarında savaşlara iştirak ettikleri anlatılmaktadır. Osmanlı Ordusu’nda görev yapan yabancı danışmanlar arasında en etkili Alman subay olarak görülen Goltz Paşa’nın birçok Avrupa kaynaklı eserin ve talimnamenin Türkçeye tercüme edilmesine önyak olduğu, seferberlik, yığınak ve harekât (sefer) planlarının yenilenmesine temel oluşturan 1886 tarihli Ahz-ı Asker Kanunu ve 1889 tarihinde yürürlüğe giren ilk Seferberlik nizamnamesi’nin hazırlanmasında büyük katkısı olduğu belirtilmektedir. Bölümün sonunda savaşın sona ermesinin ardından, Osmanlı topraklarından Ekim 1918’de memleketlerine geri dönmeye başlayan Alman askerî personelinin toplam sayısının 800’ü subay olmak üzere 10.000’i bulunduğu ifade edilmektedir.

“Silah İthalatı ve Kara Harp Sanayi” başlıklı dördüncü bölümde, 19. yüzyılda Osmanlı silah sanayinin, yaygın kanının aksine, Avrupalı çağdaşlarından çok geride olmadığı, çağın ürünü olan savaş teçhizatının piyasaya çıkar çıkmaz ithal edilmesinin yanı sıra, yurt içinde imal edilmesi için de gayret gösterildiği vurgulanmaktadır. Bu alandaki asıl eksikliğin, devletin teknolojiyi üreten değil, ithalat yoluyla transfer eden konumu ve yeni teknoloji silahları etkin bir şekilde kullanacak taktik ve teknik beceriye sahip eğitilmiş personelin azlığı olduğu belirtilmektedir. Bölümde Osmanlı ağır silâh sanayinin merkezi olan Tophane-i Âmire’nin gelişimi ve burada üretilen silah ve teçhizat ile II. Abdülhamit döneminde tüfek ve mühimmat üretimi ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bölüm sonunda ise Osmanlı Devleti’nin savunma sanayi ve ağır sanayi başarısızlığının başlıca sebepleri olarak Osmanlı’nın Sanayi Devrimi’ni bünyesinde tam olarak hayata geçirememiş bir devlet olması, buna bağlı olarak malî yapısının zayıflığı, devlet erkânı ve askerî seçkinlerin teknik bilgiden yoksunlukları, ithalat sürecinde yapılan stratejik hatalar, teknoloji transferini üstlenen simsarların suiistimale varan bazı yönlendirmeleriyle yanlış yatırımların yapılması olduğu belirtilmektedir.

Kitabın “Deniz Kuvvetleri ve Deniz Harp Sanatı” başlıklı beşinci bölümünde, Osmanlı Donanması’nın kürekli ve yelkenliden buharlıya, müteakiben de zırhlılara geçiş sürecindeki yeniden yapılanması incelenmektedir. Gelişim süreci incelenirken Osmanlı Donanması’nda 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar kürekli *çektiri* veya *kadırga* tipi gemiler ile dönemin gelişmelerine ayak uydurabildiği hatta kendi özgün tarzıyla başarı sağlayabildiği belirtilmektedir. Ancak üst düzey mühendislik ve mimarlık bilgisinin önem kazanmaya başladığı 19. yüzyılın başlarından itibaren önce buhar teknolojili, 20. yüzyılın başından itibaren de dizel motor teknolojisinin gelişimi ile birlikte donanmanın kendine has formüllerle döneme ayak uydurmaya çalıştığı ancak bunun kalıcı politika ve başarıları sağlamaya yetmediği ifade edilmektedir. Bu duruma sebep olarak, güçlü bir ekonomiyi ve yeni teknolojiyi imal edecek teknik altyapıya sahip olunmadığı gösterilmektedir.

Özellikle III. Selim'in 1770 Çeşme mağlubiyetinden sonra Osmanlı Devleti'nin dünyadaki denizcilik alanındaki gelişmelere ayak uydurma ve bölgesel etkinliği koruyabilme gayretlerine vurgu yapılan bölümde, bu gayretler sebebiyle III. Selim'in "modern Türk denizciliğinin kurucusu" olarak anıldığı belirtilmiştir. Bölümün ilerleyen kısımlarında, 1821 Rum İsyanı, 1827 Navarin Baskını, 1853-56 Kırım Harbi, 1877-78 Osmanlı Rus Harbi, 1897 Yunan Harbi, Balkan ve Birinci Dünya Harbi'ndeki Osmanlı donanmasının rolü ve etkinliği ile bu muharebelerin donanmanın stratejisinde meydana getirdiği değişiklikler ve aynen kara kuvvetlerinde olduğu gibi donanmayı islah ve geliştirme çalışmaları, Avrupa donanmaları ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

"Hava Kuvvetleri" başlıklı altıncı bölümde Endüstri Devrimi ile birlikte başlayan mekanizasyon çağının, dünyada kısa sürede üretimin yanı sıra savaş organizasyonlarını da etkisi altına aldığı belirtilerek Osmanlı Devleti'nin rakip güçlerle aynı tarihlerde uçak ve otomobilleri envanterine aldığı belirtilmektedir. Ancak bu noktada bir farktan bahsedilmektedir ki, bu fark Osmanlıların bu yeni harp araçlarını ithal edici konumda olmasıdır. Bu durum hem Balkan hem de Birinci Dünya Harbi'nde bu araçlar ile yedek parçalarının temininde önemli sıkıntılarla karşılaşmasına sebep olmuştur. ABD 1909'da; Fransa, Almanya ve İtalya 1910'da; İngiltere 1911'de; Avusturya ve Rusya ise 1912 yılında hava kuvvetlerini kurmuş, Osmanlı ise ilk kez iki subayını pilotluk eğitimi almak üzere Fransa'ya göndermiştir. Dünya tarihinde ilk kez İtalyanlar tarafından Trablusgarp Harbi'nde uçaklar kullanılmış, Osmanlı ordusu ise ilk uçak düşüren kara savunmacısı olarak tarihe geçmiştir. Bu olay Osmanlı'nın uçak temini sürecini hızlandırmıştır. Bu kapsamda, Osmanlı Devleti'nin Almanya, İngiltere ve Fransa'dan uçak alımı hikâyeleri bölümde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Balkan Savaşları'nda Osmanlı uçaklarının malzeme yetersizliği, ikmal noksanlığı ve benzin yokluğu sorunları bir türlü aşılammış, uçaklardan beklenen fayda, teknoloji yetersizliği, bakım-onarım eksikliği ve pilotaj hatalarından dolayı sağlanamamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda ise Osmanlı hava gücü

teşkilatlanmaya yeni başladığı ve reform programını tatbika koyduğu sırada savaşa girmiştir. Savaşın başlangıcında Osmanlı'nın hava gücü beş kara ve bir deniz uçağından oluşmaktaydı. Bu sayı 1915 sonunda 40'a, sonraki yıllarda 100'e yükselmiş savaş boyunca 450 uçak orduda görev yapmıştı. Bölümün sonunda, Osmanlı Devleti'nin çağdaşlarıyla aynı tarihlerde ordusunu mekanize etmek, motorlu hava ve kara taşıtlarını kullanmak için faaliyete geçtiği ancak kısa süre sonra bu taşıtları kullanmak için gerekli bilgi birikimi ve altyapı yatırımlarının eksikliğinin ortaya çıktığı, bu sorunlarla mücadele etmek için yapılan girişimlerin her defasında araya giren sefer dönemleri ve ülkenin ekonomik yetersizlikleri yüzünden plan kapsamında yürütülemediği tespiti yapılmıştır.

“Osmanlı-Rus Harpleri (1768-1878)”nin anlatıldığı yedinci bölümde 18. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyıla kadar Rusya'nın Osmanlı üzerindeki askerî üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Zaman ilerledikçe İstanbul'un hissettiği Rus tehdidi daha da artmış, Osmanlı ancak küçülerek varlığını muhafaza edebilir hale gelmiştir. Yazar, Kırım'ın işgali ile birlikte Karadeniz'in kuzeyini hâkimiyeti altına alan Rusya'nın sonraki hedeflerinin batıda Balkanlar, doğuda ise Kafkasya üzerinden daha güneye inmek olduğunu vurgulamıştır. Osmanlı Donanması'nın Karadeniz'deki tekeli kırıyan Rus Donanması'nın, İstanbul için doğrudan bir tehdit durumuna geldiği, ancak asıl tehdidin 1783'te Sivastopol ve 1794'te Odesa liman şehirlerinin kurulması ile ortaya çıktığı, ancak Avrupa siyasetindeki dengeler nedeniyle Rusya'nın İstanbul'a karşı bir hamlede bulunmaya cesaret edemediği ifade edilmektedir. İki ordunun *strateji ve askerî hedeflerinin* incelendiği alt başlıkta, 1770'lerden 1877-78 Harbi'ne kadar Osmanlı Rus savaşlarının ortak özelliği olarak, Osmanlı'nın savunmada, Rus Ordusu'nun ise taarruzda olması tespitinde bulunarak, Osmanlı Ordusu'nun başlıca hata ve eksiklikleri olarak;

- Her savaş sonrasında Rusya elini kuvvetlendirirken, Bâbîâlî'nin topraklarındaki yıkımı onarmakla meşgul olması,

- Osmanlı ordu idaresinin önceden sefer ve seferberlik planları yapmaması ve düşmanın muhtemel harekâtına göre tedbir

almaması, savaşlar sırasındaki pek çok hareketin ad hoc ve gelişigüzel yapılması,

- Geniş bir coğrafyaya dağılmış birliklerin savaş sırasında birbirlerinden bağımsız birimlermiş dibi davranması; komuta-kontrolde eşgüdümün olmaması,

- Düşmanın siyasi ve askerî maksat, hedef ve kabiliyetleri üzerine gerektiği kadar çalışma yapılmaması,

- Düzensiz birliklerin muharebelerde etkin olarak kullanılmaması,

- Ordudaki eğitilmiş ve yetenekli komutan eksikliği ve alaylı-mektepli çatışması ile ast birlik komutanı sayısı yetersizliği belirtilmektedir.

Bölümün devamında Ruslarla yapılan diğer savaşlar karşılaştırma olarak incelenmiştir.

“On Yıllık Harp ve Topyekûn Seferberlik” adlı sekizinci bölümde yazar, *On Yıllık Savaş* tanımlamasının savaşlar arasındaki siyasi, askerî, ekonomik ve hatta kültürel bağlantıların tespit edilmesini kolaylaştırdığı, zira söz konusu harplerin hiçbirinin izole, birbirlerinden bağımsız olmadığını vurgulamaktadır. Yazar, bu durumun daha açık bir şekilde anlaşılması için yaptığı bir hesaplama “1911’de 20’li yaşlarda askerlik sistemi içerisinde askere alınan bir köylü gencinin, birkaç aylık süreler hariç tutulursa ve eğer hayatta kalmayı başarabilmişse, bu on yıl boyunca sürekli seferberlik kararlarıyla yeniden ve yeniden askere çağrılmış ve memleketine gerçek anlamda ancak 1922 yılı sonlarında dönebilmıştır” demektedir. Bunun yanında bu süre zarfında yapılan harplerde kullanılan askerî personel, seferberlik boyutu, askere alınan insan sayısı ve zayıat miktarı gibi konuların bazı yönlerden birbirlerinden farklılıklar gösterdiğini belirterek nizami harplerin yanında icra edilen gayri nizami harpleri de göz ardı etmemek gerektiğini vurgulamaktadır.

Topyekûn harp kavramına da değinen yazar, Osmanlı Devleti için Balkan ve Birinci Dünya Savaşı, cephe ile cephe gerisi arasındaki farkın buharlaşması ve başta insan gücü olmak üzere seferberliğin neredeyse bütün toplumu içine aldığını belirtmektedir.

Osmanlı ordularının son dönem harplerinde neden ciddi yenilgiler aldığı sorusunun cevabının Osmanlı'nın insan gücü seferberliğindeki sorunlarında aranması gerektiği ifade edilmiştir. Yazara göre, bu sorunlardan ilki artık eskimiş olan 25 Ekim 1886 tarihli Askere Alma Kanunu'nun hâlâ yürürlükte olması, bir diğeri ise bazı coğrafi bölgelere muafiyet tanınmış olmasıydı. Yüksek hareket kabiliyetini sağlayacak olan ulaşım altyapısı eksikliği, rediflerin hantallığı ve birliklerin son zamanlarda yoğun bir şekilde iç güvenlik harekâtında kullanılıyor olması diğer önemli faktörlerdendir. Balkan Savaşları'ndan sonra alınan dersler kapsamında orduda yeniden yapılanmaya gidilerek, böylece her ne kadar yenilgiyle sonuçlanmış olsa da Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı'nın insan gücü seferberliğinde gerek altyapı gerek nicelik olarak beklenenin üzerinde bir performans sergilediği belirtilmiştir. İstiklâl Savaşı ile ilgili bölümde ise yazar, Sevr Antlaşması'na karşı Anadolu'da gerilla harbi biçiminde bir direniş hareketinin (Kuva-yı Milliye) başlamasından düzenli ordunun kurularak savaşın kazanılmasına kadar ki süreçte Ankara Hükümeti'nin muharebeler için gerekli insan gücünü sağlama gayretlerini anlatmaktadır.

Kitabın dokuzuncu ve son bölümü olan “*Deniz Muharebeleri ve Müşterek Harekât (1792-1912)*” başlıklı bölümde, yazar, Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusyası arasında 9 Ocak 1792 tarihinde imzalanan Yaş Barış Antlaşmasının, Osmanlı siyasi ve askerî tarihinde bir dönüm noktası olduğunu, bu antlaşma, 1774 Küçük Kaynarca Barışı ile baş aşığı edilen Karadeniz havzasındaki stratejik vaziyeti Ruslar lehine genişletirken; Osmanlıların Karadeniz'in kontrolünü geri alma çabalarının kesin olarak sona erdiğini ilan ettiğini belirtmektedir. Müteâkiben Limni, Navarin, Sinop ve İmroz *Filo Muharebeleri*; 1808 Selanik Çarpışması, 93 Harbi ve Trablusgarp ile Balkan Savaşlarındaki *Filotilla Savaşları*; İyonya Seferi, Girit Ablukası ve Sohunkale Çıkarmaları *Abluka ve Çıkartma* başlıkları altında, savaşan tarafların teşkilât, teçhizat, donanma unsurları ve taktikleri kapsamında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

1792-1914 yılları arası Osmanlı askerî tarihinin, savaşlar ve ordular kapsamında genel bir değerlendirmesinin yapıldığı kitap, gerek kullanılan dilin sadeliği ve anlaşılabilirliği gerek zengin görsel materyalle desteklenmiş olması sebebiyle zevkle okunacak bir başucu kitabı niteliğindedir. Olayların neden-sonuç ilişkileri içerisinde akıcı bir şekilde anlatılıyor olması, hem ayrı ayrı her olayla ilgili bilgilerimizi tazelememizi sağlamakta, hem de dönemin siyasi tarihine askerî açıdan bir bakış açısı sunmakta, böylece okuyucuya dönemin büyük resmini görme imkânı sağlamaktadır. Osmanlı askerî tarihinin son dönemine ait temaları ve problemleri ele alan kitap gelecekte benzer çalışmaların ortaya çıkması ve böylelikle Osmanlı ve Türkiye yakın tarihinin daha iyi anlaşılması adına atılmış önemli bir adım niteliğindedir.

Hakan ŞAHİN
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

220

Security
Strategies

Year: 9

Issue: 18

OSMANLI-İNGİLİZ İLİŞKİLERİNİN DÖNÜM NOKTASI (1911-1914) / Sorunları Çözme Çabaları ve İlişkilerin Kopması (İkinci Cilt) (1913-1914)

Önder Kocatürk

İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2013. 628 sayfa. ISBN: 9789754512793.

Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı-İngiliz ilişkilerini ele alan çalışmanın ikinci cildi olan bu eserde, savaşa giden sürecin 1913-1914 yıllarını kapsayan olaylar ve olgular ile ilgili kapsamlı bir arşiv çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada Osmanlı gazete ve dergilerinin yanı sıra İngiliz gazete ve dergileri de taranarak 1913-1914 yılları arasındaki Osmanlı-İngiliz ilişkileri neredeyse gün be gün ele alınmıştır. Eser temel olarak dört bölüme ayrılmıştır:

a. Balkan Savaşlarının Son Evresinde İngiltere ile İkili İlişkiler ve Londra Görüşmelerinin Başlaması:

Birinci Dünya Savaşından önce Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ilişkilerin kopmasındaki son süreç 1913-1914 yıllarıdır. Balkan Savaşı Osmanlı Devletine göstermiştir ki, İngiltere dâhil hiçbir büyük devlet bu zor durumda Osmanlı Devletine yardım etmeyecektir. Buna rağmen Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa'ya yanına çekmek zorunluluğunu duymuştur. Bunun için de Balkan Savaşı'nın en kritik günlerinde eski sadrazam İsmail Hakkı Paşa İngiltere'ye ve Cavit Bey Fransa'ya gönderilmiştir. Ancak tüm bu girişimler Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı'nda istenilen neticenin alınmasını sağlayamamıştır. Hatta Edirne'nin alınmasını İngiltere protesto etmiştir. İsmail Hakkı Paşa uzun süre İngiltere'de kalmış ve yaptığı görüşmelerde birçok konu masaya yatırılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda yapılan anlaşmalar Birinci Dünya Savaşının başlaması sonucunda kâğıt üstünde kalmıştır.

Bu dönemde dikkati çeken diğer husus, İngiltere'nin başını çektiği büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ne Ermeni meselesiyle ilgili oluşturduğu baskı ortamıdır. İngilizler tarafından oluşturulmuş olan Londra merkezli Balkan Komitesi, Balkanlardaki görevini tamamlamasını müteakip Ermeni meselesinin üzerine gitmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve Rusya'ya verdiği

geniş tavizlere rağmen durum öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki, Ermenilerin nüfus olarak oldukça azınlıkta oldukları bölgelerin bile elden çıkma tehlikesi ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti de çözüm olarak büyük devletlerin kendisine dayattığı reformları gerçekleştirme ve böylece baskıyı azaltmaya çalışma yoluna gitmiştir. Osmanlı bu yola İngiltere'nin desteğini almak istemiştir, ancak bu yöntem bölgede Rusya'nın daha aktif rol oynamasına yol açmıştır. Böylece İngiltere ve Rusya'nın yoğun çabası ile Osmanlı Devleti'nin doğu bölgesi kopma noktasına gelmiştir.

b. Ortadoğu Ekseninde Osmanlı-İngiliz İlişkileri:

Osmanlı Devleti, İngiltere ile uzlaşarak toprak bütünlüğünü koruyacağına inanmaktaydı. Verilen onca tavize rağmen, İngiltere Osmanlı Devletinin uzlaşma isteklerine yanıt vermemekte, öteden beri gizlice yürüttüğü Arabistan ve Basra Körfezi üzerindeki etkisini arttırma çabalarını artık alenen yürütmekteydi. Burada amaç Osmanlı Devletinin aşiretler üzerindeki etkisini kırmak ve aşiretleri Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmak olmaktaydı. İngiltere'nin bu operasyondaki başarısı, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşında yaptığı cihat çağrısının etkisiz kalması ve pek çok aşiretin İngiltere'nin yanında yer alması ile neticelenmiştir.

c. İstanbul, Londra ve Anadolu Eksenli Gelişmelerde Osmanlı-İngiliz İlişkileri:

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ilişkilerin düzelmesine yönelik küçük gelişmeler olsa da, uluslararası kutuplaşmanın artması ve düşmanlıkların genel savaşa gitme sürecinde, Osmanlı Ordusuna uzun yıllar etki eden Alman nüfuzunun da etkisiyle bu ilişkilerin kopması kaçınılmaz olmuştur. Osmanlı Devleti bir yandan İngiltere ile anlaşmanın zeminini aramakta, bir yandan da Alman etkisinde hareket etmekteydi. Bunun en büyük nedeni, verilen onca tavize rağmen, İngiltere'nin Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü korumaya yanaşmamasıydı. Osmanlı Devleti hakkındaki emelleri açıkça bilinen Rusya'nın da İngiltere'nin yanında yer almasıyla, Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında yer alması kaçınılmaz bir hal almıştır.

d. İngiltere'den Satın Alınan İki Savaş Gemisine El Konulması ve Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına Girişi:

Bardağı taşıran son damla ise, Osmanlı Devleti'nin halktan topladığı paralarla İngiltere'ye yaptırdığı iki geminin teslim edilmemesi olarak görülmektedir. Bu olayın ardından Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında yaratılmaya çalışılan dostluğun yerini kamuoyunda büyük bir öfke ve kızgınlık almıştır. Bu durum İngiltere'nin Rusya ve Yunanistan ile ortak hareket ederek saldırgan tutuma alet olduğu şeklinde yorumlansa da aynı dönemde Almanya ile Osmanlı Devleti arasında da bir anlaşma imzalanmak üzereydi. Bir yandan İngiltere ile bir yandan Almanya ile yakın ilişki kurma planı yapan Osmanlı Devleti, anlaşma zeminini Almanya ile bulmuştur. Bunda Osmanlı Ordusundaki Almanların etkisi de yadsınamaz. Böylece İttihat ve Terakki Partisi'nden Enver Paşa ve Talat Paşa gibi ileri gelen isimler sayesinde 2 Ağustos 1914 tarihinde gizli bir ittifak anlaşması yapılmıştır. Bu durum zaten içinden çıkılmaz bir hâl almış olan Osmanlı dış politikasını iyice kötü bir duruma düşürmüştür. Osmanlı Devleti savaşa girmeden önce ancak üç ay dayanabilmiştir. Bu sürede İngiltere ile yapılan görüşmeler devam etmiş, ancak bir yandan da Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun baskısı artmıştır. İzlenen dış politika neticesinde, Osmanlı Devleti'nin yaşaması için tek yolun ittifak devletlerinin yanında savaşa girmek olarak görülmüştür.

Goeben ve Breslau gemilerinin Osmanlı Devleti hizmetine alınması neticesinde tarafsızlığın uzun sürmeyeceği belli olmuştur. Buna rağmen, üst üste yapılan savaşlar neticesinde oluşan ağır yıkım ve devletin güçsüz hâle gelmesi neticesinde, kamuoyunda mümkün olduğunca tarafsız kalınması görüşü ağır basmaktaydı. Bu görüş Osmanlı Devleti'nin Almanya'yla birlikte bir an önce savaşa girilmesi gerektiğini düşünen ve bunun için gizli bir anlaşma yapan kesimin görüşüne tamamen aykırıydı. Neticede Osmanlı Devleti saldırgan taraf olarak savaşa girmiş; böylece Osmanlı Hükümeti'nin savaşa girmemek ve tarafsız kalmak için yaptığı son girişimler de etkili olmamış, önce Rusya ardından İngiltere ve Fransa'nın savaş ilan etmesiyle ilişkiler tamamen kopmuştur.

Balkan Komitesi Başkanı Noel Buxton ve kardeşi Harold Buxton'un 1914 Nisan ayında yayınladıkları kitaplarda Türkiye'nin şimdiye kadar yaşamasının hata olduğu, İngiltere'nin Türklerin çoğunlukta olmadığı bölgeleri "gerçek sahiplerine" verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Buxton kardeşlerin çizdiği sınır Sevr Anlaşması ile de karşımıza çıkan sınırdır. Onlara göre son beş asrın fırtınalı ve başarısız emperyalizminden sonra bu devlet, birkaç gerçek Türk için mutlu bir gelecek olacaktı.

Dr. Önder Kocatürk, kitabını şu sözlerle bitirmektedir: *"Görüldüğü gibi Buxton kardeşler henüz 1914 ve 1915'te yayınladıkları kitaplarda, savaş sonunda Türk Milletinin başına getirilmek istenen felaketi büyük ölçüde tasarlamış ve ilan etmişlerdi. Tahmin edemedikleri ise Türk Milletinin kendisine reva görülen bu küçük düşürücü planı yine savaşarak ve mücadele ederek sonuçsuz bırakacağıydı"*

Sonuç olarak, verilen onca tavize ve İngiltere ile ilişkilerin düzeltilmesi çabalarına rağmen İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı genelde olumsuz tavır aldığı; Birinci Dünya Savaşı öncesi yaratılan olumsuz tavır neticesinde Osmanlı Devletinin istikrarlı ve net bir dış politika izleyememesi neticesinde tarafsız kalması gereken bir savaşa girdiği ve bu durumun İngiltere tarafından kullanıldığı görülmektedir.

Başlangıçta bu çalışmanın içinde kaybolunacağı düşünülse de, kitabın matematiği ve yazarın yazım mantığı çözüldüğünde okunması kolay bir kitap olduğu değerlendirilebilir. Kitabın sonuna ek olarak konulan resimler aslında kitabın içerisine ilgili bölümlere serpiştirilmiş olsaydı, ciddi arşiv çalışması mahsulü olan bu kitabın daha rahat okunması sağlanabilirdi. Ancak mevcut haliyle de ele alınan dönemle ilgili belgelerle desteklenmeyen spekülasyon yargıların yaygın olarak gündeme geldiği günümüzde konuyu derinlemesine ele alan Dr. Önder Kocatürk'ün eserinin bu cildi de okunmayı hak etmektedir.

Mehmet AKÇA
Eğitim Uzmanı
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü